

Bortolamio Rigo, *Sažeci propisa Novigradske općine 1481. – 1794.*
– *Compendio delle leggi del comune di Cittanova dal 1481 al 1794*, prir. i ur.
Jakov Jelinčić, *Kolana od statuti – Collana degli Statuti*, knj. 3/2, Novigrad:
Grad Novigrad – DAPA – Humaniora d.o.o. – Leykam international d.o.o.,
2010., 380 str.

Istarska znanstvena i stručna javnost već je gotovo navikla da je Jakov Jelinčić daruje novim objavljenim istarskim statutarnim propisima. No, za razliku od dosadašnjih objavljenih statuta koje je spomenuti autor priredio i objavio, bilo sam, bilo u koautorstvu s dr. Nellom Lonza, ovdje se ne radi o klasičnom statutu već o sažecima propisa. Naime, uz glavni zakonodavni akt – statut – koji je neka općina imala te se na njemu temeljio pravni poredak pojedine općine/komune, postojali su i dodatni propisi koji su se donosili tijekom stoljeća. Dio su tih propisa donosila središnja tijela Mletačke Republike (dužd, Vijeće četrdesetorice, Vijeće desetorice) i, kako ih Jelinčić naziva, »regionalna« tijela, stvarana od 15. st. nadalje kao posrednici između državnog vrha i lokalnih zajednica, a u koje ubraja dužnosti sindika i inkvizitora, kao i koparskog podestata i kapetana, koji su se i u Novigradu brinuli za provedbu odluka središnjih mletačkih tijela. Različiti nazivi, poput *terminazione* (odluka) ili *ducale* (duždevo pismo), odnosili su se na propise upravo spomenutih tijela. No, osim njih postojali su i drugi propisi. Naime, zavisno od toga što je bilo potrebno regulirati ili izmijeniti, odnosno od novih problema koji bi se pojavili, općina/komuna, odnosno njezino vijeće ili Veliko vijeće (*Consiglio Maggiore*) donosilo bi i dodatne propise. S vremenom se skupilo i tih dodatnih propisa te nije bilo uvijek lako snalaziti se u hrpi najrazličitijih propisa, koji nisu bili tematski poredani, kako je to najčešće bila situacija u statutima. No, i ti su se propisi morali poštivati. Stoga je Bortolamio Rigo, novigradski građanin i plemić, koji je 1754. započeo s prepisivanjem Novigradskog statuta, dovršivši to prepisivanje, uočio kako upravo ove dodatne odredbe, odluke odnosno propisi u redovitoj upravi, dakle, u svakidašnjem korištenju stvaraju veliku teškoću, posebice jer među njima nema nikakve sustavnosti. Zato je u kodeks u koji je prepisao statut dopisao i dvije normativne cjeline koje ga nadopunjuju. Prva cjelina sadrži odredbe i odluke koje su donosila središnja i regionalna tijela, a radi se o prijevima dviju knjiga terminacija donesenih u razdoblju od 15. do 18. stoljeća. Druga cjelina donosi sažetke odluka Novigradskog vijeća u razdoblju između 1481. i 1794. godine te je podijeljena u šest knjiga. Na kraju svake knjige Rigo je nacrtao vinjetu u kojoj piše *Fine del Libro* i naziv knjige abecednim redom (A, B, C itd.). Naposljetku je Rigo unio završnu napomenu i nacrtao svoj obiteljski grb. U ovom je izdanju sve spomenuto transkribirano, a doneseni su i crteži vinjeta i grbova u boji.

Jakov Jelinčić u spomenutoj knjizi donosi upravo ove dvije cjeline, koje je Rigo prepisao nakon statuta. Jelinčić u uvodnom dijelu govori o *Sadržajima knjiga terminacija i odluka Vijeća Novigradske općine* (str. 7 – 15). U uvodnom dijelu objašnjava kako je nastao spomenuti rukopis, što sadrži i koja je njegova vrijednost, potom donosi *Značajke jezika i pisma*, navodeći da su sažeci pisani mješavinom talijanskog književnog jezika

i venecijanizama, dok su latinizmi dosta rijetki, a samo pismo uglavnom čitko. Slijede načela kojih se držao prilikom *priređivanja teksta* za tisak te navodi redaktorske oznake i kratice kojima se služio. Potom je sve spomenuto doneseno i u prijevodu na talijanski jezik (17 – 26): *Contenuto dei libri delle terminazioni e delle decisioni del Consiglio del Comune di Cittanova*, zajedno s uvodom, jezičnim karakteristikama i načelima priređivanja teksta te kraticama (*introduzione; caratteristiche della lingua e della scrittura; redazione del testo, abbreviazioni*). Na kraju se nalazi kazalo mjesta (337 – 344), kazalo osoba (345 – 366), sažeci i zahvale na hrvatskom (369 – 371) i talijanskom jeziku (373 – 375). Knjiga završava popisom izvora i literature (376 – 378).

Materija koju donose zapisnici Vijeća, upozorava Jelinčić, pokazuje kako su se važne odluke donosile na višim razinama, u Veneciji ili Kopru, dok je Vijeće donosilo odluke koje su regulirale svakidašnji život. Zahvaljujući tome, u zapisnicima iščitavamo najrazličitije odredbe vezane uz svakidašnji život Novigrada. Tu se nalaze odredbe o žitu, govedima, opskrbi hranom, posebno mesom, ribom, vinom, uljem, o zaštiti tih domaćih proizvoda zabranom uvoza, kao i o ribarima i zaštiti ribolovnih područja. Iz odluka Vijeća na površinu izlaze i problemi u svezi sa siromaštvom i gladi stanovništva, kao i mjere kojima je Općina to nastojala riješiti, poput davanja pomoći iz žitnice. No, nerijetko se, upozorava Jelinčić, Općina na taj način rješavala zaliha žita ne baš najbolje kvalitete, a korisnici su ga morali vraćati ili u novcu ili u naturi iz novog uroda. Iz odluka su vidljivi problemi, ali i način gospodarenja prirodnim resursima, primjerice problemi s oskudicama vode, potom ograničenje i nadzor nad sječom drva. Na vidjelo izlaze i problemi s nezdravim zrakom ljeti, kao i mjere i troškovi za suzbijanje bolesti, posebice kuge. Nadalje, sažeci odluka donose i mnoga pitanja u svezi s crkvenom poviješću, od spominjanja samih zgrada, tj. crkava i samostana i njihovih zaštitnika, o odnosima svjetovnih i crkvenih vlasti, izboru biskupa, pa ćemo tako, primjerice, naići na zahtjeve Novigrada da se izabere određena osoba za biskupa (npr. 1495. Antonio Foscarini), a ponekad se iz odluka mogu naslutiti i određene napetosti između spomenutih vlasti. U odlukama se spominju i karitativne udruge i institucije koje su djelovale na novigradskom području, poput bratovština i hospitala. Iz odluka se, nadalje, mogu pratiti i javni radovi, popravci crkvenih i javnih zgrada, ali i izgradnja novih, kao i dodjele zemljišta i izgradnja novih stancija. Osim spomenutog, odluke pokazuju i teško financijsko stanje Općine koja je nerijetko vodila skupe sporove koje je uglavnom gubila. Vidljivo je također da je Vijeće nastojalo kontrolirati i korištenje komunalnog novca, primjerice, 1502. zabilježena je terminacija generalnog istarskog sindika Olivera Contarinija u 5 članaka o tome da rektori ne smiju uzimati novac iz fontika, da kancelari ne smiju uzimati plaću od komune u kaznenim sporovima, da kavalijeri ne smiju biti optuženi za učinjene štete, da rektori ne smiju na silu uzimati sijeno i drva. Nadalje, Vijeće je o rektorima, njihovoj službi i djelovanju donosilo više odluka, pa je tako nastojalo ograničiti njihove naknade (da prigodom naplaćivanja spisa ne traže više od propisanog), propisivalo je da ne ubiru kazne za zakupnike, da si ne pribavljaju koristi na način suprotan propisanom u statutima, što upućuje na činjenicu da se to događalo i da je Vijeće to nastojalo suzbiti. Vijeće je također donosilo i odluke o stjecanju građanstva (za

osobe koje su zastupale interese Općine ili one koje su to mogle platiti) ili, pak, o odricanju građanstva.

Iz sažetaka je također vidljivo da su redovito, posebice u razdobljima ratova, pustošenja, itd., donošene odluke o naoružanju ljudi i njihovu slanju tamo gdje je bilo u određenom trenutku potrebno. Tako su se, primjerice, u odlukama našle i one o slanju naoružanih ljudi, s plaćom, na galiju, potom o muškarcima iz Novigrada koji su bili poslani kapetanu u Rašpor zbog nove invazije Turaka koji su 1499. došli u Istru i Furlaniju. Nadalje, Vijeće je odlučivalo i o zahtjevu rašporskog kapetana za slanje naoružanih ljudi na granicu. Tako, primjerice, rašporski kapetan 1508. traži da mu se pošalje 30 naoružanih muškaraca, kako bi se suprotstavili Kastavcima. Od početka rata Cambraiske lige 1508. godine u odlukama Vijeća može se pratiti redovito slanje naoružanih ljudi na zahtjev rašporskog kapetana, koparskog podestata, providura stratiota, itd. Ljudi su slani u Motovun, Trst, Kopar, itd. Iz odluka se vidi da su slane i *barke* za pomoć, a također se mogu pratiti i odluke o plaćama za poslane naoružane ljude.

Odnosi Novigrada sa susjednim naseljima, posebice s Bujama i Grožnjanom, također su vidljivi iz sažetaka odluka, kao i posebni odnosi s mjestima koja su činila dio novigradskog distrikta, poput Brtonigle i kasnije Tara. U ovim se odlukama Vijeća nalazi i odluka, tj. pismo kojim se potvrđuje da Tar 1508. dolazi pod Novigrad, kao i odluka kojom seljani Tara te iste godine prihvaćaju vlast Novigrada. Odluke Vijeća pokazuju da je u Novigradu postojao problem nepismenosti, kao i činjenicu da ga je Vijeće nastojalo riješiti. Vijeće je upošljavalo učitelja i određivalo mu plaću, a vidi se da je bila organizirana i poduka u glazbi i stipendiranje mladih. Vijeće je nastojalo stanovnicima organizirati i medicinsku skrb te je angažiralo i liječnika kojemu je bila osigurana plaća i besplatno stanovanje, ali je bio obvezan liječiti bolesnu novorođenčad bez naknade. Osim angažiranja učitelja i liječnika, Općina je uzimala u službu i kancelara, kovača, korizmenog propovjednika, orguljaša, sakristana, itd., što se također može lijepo pratiti u objavljenim sažecima odluka.

Odluke Vijeća zapravo pokazuju da se u Vijeću raspravljalo o svim pitanjima koja su bila bitna za funkcioniranje komune, ali i službama za dobrobit njenih građana, od kupnje i prodaje žita, ulja i ostalih namirnica, upošljavanju učitelja i liječnika, slanju naoružanih ljudi radi obrane, itd. Vidljivo je također da je Vijeće nastojalo spriječiti zlorabu pojedinih funkcija te donosilo odredbe o reguliranju plaćanja i naknada za pojedine službe, kao i zabrane da se za određene poslove i usluge koje su bile propisane službom ubire dodatna naknada od novigradskih stanovnika. To također upućuje na činjenicu da je i u razdoblju od 15. do 18. st. bilo iskorištavanja javnih službi na štetu općeg dobra i da je Vijeće to nastojalo regulirati.

Jelinčić navodi kako je većina izvornika iz kojih je Rigo prepisivao sažetke sačuvana do danas te se čuva u Državnom arhivu u Pazinu. No, za neka razdoblja Rigovi su zapisnici jedini sačuvani izvor jer su originali ili propali ili pak jako oštećeni i teško čitljivi. Stoga spomenuti sažeci i danas imaju svoju prvotnu svrhu – olakšati pronalaženje određenih odredaba.

Premda sažeci odluka Novigradskog vijeća na prvi pogled mogu izgledati suhoparno, kao kakvo kazalo, oni su ipak puno više od toga te predstavljaju vrijedan izvor i istovremeno izrazito zanimljivo štivo u kojem se može pratiti svakidašnji život Novigradana u razdoblju od 1481. do 1794. godine. Stoga je objavljivanjem spomenutih sažetaka odluka Novigradskog vijeća uvelike olakšano istraživanje novigradske prošlosti, kako već afirmiranim, tako i budućim mladim istraživačima.

Marija Mogorović Crljenko